אמר ר' יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר [1]לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו': תניא אבא בנימין אומר אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין אמר אביי אינהו נפישי מינן וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא אמר רב הונא כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה[6] אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מנייהו הוי הני ברכי דשלהי מנייהו (6) הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו הני כרעי דמנקפן מנייהו האי מאן דבעי למידע להו לייתי קיטמא נהילא ונהדר אפורייה ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא האי מאן דבעי למחזינהו ליתי שלייתא דשונרתא אוכמתא בת אוכמתא בוכרתא בת בוכרתא ולקליה בנורא ולשחקיה ולימלי עיניה מניה וחזי להו ולשדייה בגובתא דפרזלא ולחתמי' בגושפנקא דפרזלא דילמא גנבי מניה ולחתום פומיה כי היכי דלא ליתזק רב ביבי בר אביי עבד הכי חזא ואתזק בעו רבנן רחמי עליה ואתסי: תניא אבא בנימין אומר [9]אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר [2]לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר [3]אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל [3]ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר [3]בקרב אלהים ישפוט ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר [4]אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וגו' [5]מאי ולחושבי שמו אמר רב אשי (5) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר [6]בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעיא תרי מכתבן מליהו בספר הזכרונות חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות וכי מאחר דאפי' תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וכי מאחר דאפי' תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי: א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר [7]נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו בימינו זו תורה שנאמר [8]מימינו אש דת למו ובזרוע עוזו אלו תפילין שנאמר (9) עוז לעמו יתן ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתי' [10]וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך [7]ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו א"ל [11]ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל אין דכתיב [12]את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום (9)אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני [1]חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר [13]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי א"ל [14]כי מי גוי גדול ומי גוי גדול [15]אשריך ישראל [16]או הנסה אלהים [17]ולתתך עליון אי הכי נפישי להו בתי אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא ולתתך עליון בחד ביתא וכולהו

[1]**המתפלל ולא המתין את חבירו טורפין לו וכו'.** פירש רבינו תס"א דזה היה להם בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין. והכי"ל היה מאחר שפלטו ומתרחק עד שילטו כולם ואם בתוך כך היה שוס אדם בא בבית הכנסת היה מעיין בספר עד שגמרו תפלתם. ונראה להתמיה לף לנו: **כי כסלא לאוגיא.** כעין תלמים המקיפין את הערוגה כלומרכין כרים לרים (לף ו:) הדין אוגיא להוי פלה: **חד לא מכתבן** מליה בספר הזכרונות. כלומר עם אחרים אבל בספר לבדו נכתבין כלומרכין וכל מעשיך בספר נכתבין (אבות פרק ג) כ"ש[2] מדה טובה: **אלו תפילין שבראש.** (1) לפי שיש בהן רוב שם של שדי שהש"י כתובה בקמטו שבבתים והלי"ת בלוועות. ותימא משנת פרק במה מדליקין (לף כח ב) דקאמר מן המותר בפיך ולא מפיק לוועות מתורת ה' בפיך. ועוד דבפ' בתרא דמגילה (לף כו ב) קרי לרצועות תשמישי קדושה בעלמא. אלא י"ל אלו תפילין שבראש בעלמא לפי שהן בגבהו של ראש ונראין דשייך בהו ולאו אבל תפילין של יד מכוסין דכתיב (שמות יג) לך לאות על יד ולא לאחרים לאות (9): **מי כעמך ישראל.** זה שיסד הפייטן (ביום ל' דפסח) טוטפת בלילו גדלי: (9)**אחורי בית** הכנסת. פי' רש"י כל פתחי בתי כנסיות היו למזרח ואחוריהם למערב וזה המתפלל אחורי בית הכנסת ופניו בהכ"נ נראה כגבור מתחזה פניו לפניו. ולא נהירא לדלרבה במהדר אפיה לבית הכנסת מיחזי כשתי רשויות שהקהל מתפללין למערב והוא מתפלל כנגדם למזרח. ע"כ נראה אחורי בהכ"נ מי שהוא אחורי הבית כמזרח והבית משתחוים למערב ולהכי קאמר ולא מהדר אפיה כו'. ודוקא הם שהיה מנהגם להתפלל למערב. אבל אנו מתפללים למזרח שאנו במערבו של ל"י וכתיב והתפללו אליך דרך ארצם (מ"א ח) ונראה כמו שפי' להם לצד מערב יתפרש לנו לצד מזרח: אלמלי

[1]**לוא הקשבת.** לשון המתנה היא: **למצותי.** בשביל מצותי אשר צויתי לגמול חסד: **לרהום.** כל הבריות העומדים לפניו: **כי כסלא לאוגיא.** כשורת חפירה המקפת האוגיא שעושין תחת הגפנים כמו שבינו (מ"ק דף ב). אין עושין אוגיות לגפנים לאמוף שם מים להשקות הגפן. כסלא הוא תלם של מענה המקפת סביב סביב את תל האוגיא והגפן נטוע בתל וברים נדרים (דף ו ב) הדין אוגיא להוי פלה: **האי דוחקא דהוי בכלה.** פעמים שני אדם יושבים רוחים ביום הבית (2) שבאין לשמוע דרשה ודומה להם כיושבים דחוקים: **הני ברכי דשלהי.** בגדי המלמדים שבנים מהר והם אינם בני מלאכה שיבלו בגדיהם: **מחופיא דידהו.** באין המזיקים ויושבין אצלם ומתחבאים בהם. חופיא לשון חופף ומפספס (שבת דף נ:) פריי"ר בלע"ז: **שלייתא דשונרתא.** שליית הולד של חתול נקבה: **בוכרתא.** הבכורה לאמה: **בת בוכרתא.** ואף אמה היתה בכורה: **ולימלי עיניה מניה.** ישים ממנה מעט בעיניו. כל לשון נתינה בעין קורהו בלשון גמרא לשון מלוי לפי שבדבר מועט הוא מלא: **גובתא דפרזלא.** קנה חלול של ברזל: **ולחתמיה.** לקנה: **בגושפנקא דפרזלא.** בחותם של ברזל. דבמידי דלייר וחתים ליה להו רשותא כלומרינן בכל הבשר בשחיטת חולין (דף קה ב): **במקום רנה.** בבהכ"נ שבשם אומרים הלבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב: **בעדת אל.** בבית מועד שלו: **ומנין לעשרה וכו'.** (9)עדה קרויה בעשרה שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת (במדבר יד) ילמו בלב ויהושע: **בקרב אלהים ישפוט.** ומין בית דין קרוים אלהים אלא בג' בפ"ק דסנהדרין (דף ג ב): **ויקשב ה'.** ממתין להם שם: **אשר אזכיר את שמי.** אשר יזכר שמי על (ד) מצותי ודברי: **אבא אליך.** לשון יחיד הוא: **מברכתיך.** בלכתיב וכתב ספר זכרון לפניו (מיפא דקרא): **קדמה שכינה ואתיא.** קודם שיהיו כל העשרה: **עד דיתבי.** בלכתיב ישפוט בעת המשפט: **עוז לעמו.** ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו וגו' ויראו ממך: **מה כתיב בהו.** בשלמא בתפילין דידן כתיב שמע (דברים ו) והיה אם שמוע (שם יא) קדש לי כל בכור (שמות יג) והיה כי יביאך (שם) פרשיות שבצוארו בהם לשון זכרון מצותיו של הקב"ה אות וזכרון להם לישראל אבל בדידיה מאי כתיב בהו: **האמרת.** לשון חביבות וכמו כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים לד) **יתאמרו: כשאר כמי מאי** (9). שהרי מרבעה בתים הם: וכולהו

[1]**המתפלל ולא המתין את חבירו טורפין לו וכו'.** פירש רבינו תס"א דזה היה להם בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין. והכי"ל היה מאחר שפלטו ומתרחק עד שילטו כולם ואם בתוך כך היה שוס אדם בא בבית הכנסת היה מעיין בספר עד שגמרו תפלתם. ונראה להתמיה לף לנו: **כי כסלא לאוגיא.** כעין תלמים המקיפין את הערוגה כלומרכין כרים לרים (לף ו:) הדין אוגיא להוי פלה: **חד לא מכתבן** מליה בספר הזכרונות. כלומר עם אחרים אבל בספר לבדו נכתבין כלומרכין וכל מעשיך בספר נכתבין (אבות פרק ג) כ"ש[2] מדה טובה: **אלו תפילין שבראש.** (1) לפי שיש בהן רוב שם של שדי שהש"י כתובה בקמטו שבבתים והלי"ת בלוועות. ותימא משנת פרק במה מדליקין (לף כח ב) דקאמר מן המותר בפיך ולא מפיק לוועות מתורת ה' בפיך. ועוד דבפ' בתרא דמגילה (לף כו ב) קרי לרצועות תשמישי קדושה בעלמא. אלא י"ל אלו תפילין שבראש בעלמא לפי שהן בגבהו של ראש ונראין דשייך בהו ולאו אבל תפילין של יד מכוסין דכתיב (שמות יג) לך לאות על יד ולא לאחרים לאות (9): **מי כעמך ישראל.** זה שיסד הפייטן (ביום ל' דפסח) טוטפת בלילו גדלי: (9)**אחורי בית** הכנסת. פי' רש"י כל פתחי בתי כנסיות היו למזרח ואחוריהם למערב וזה המתפלל אחורי בית הכנסת ופניו בהכ"נ נראה כגבור מתחזה פניו לפניו. ולא נהירא לדלרבה במהדר אפיה לבית הכנסת מיחזי כשתי רשויות שהקהל מתפללין למערב והוא מתפלל כנגדם למזרח. ע"כ נראה אחורי בהכ"נ מי שהוא אחורי הבית כמזרח והבית משתחוים למערב ולהכי קאמר ולא מהדר אפיה כו'. ודוקא הם שהיה מנהגם להתפלל למערב. אבל אנו מתפללים למזרח שאנו במערבו של ל"י וכתיב והתפללו אליך דרך ארצם (מ"א ח) ונראה כמו שפי' להם לצד מערב יתפרש לנו לצד מזרח: אלמלי

מסורת הש"ס

ה) שנאמר יפול מצדך אלף וכו' ומיתיב ר"ש ב"ל (וכ"ה הגי' בילקוט ומצ"ל), ב) [עי' תוספות סוכה יג. ד"ה בשלמא], ג) שבת כב. ר"ש קדושין מ. ע"ש, ד) לקמן דף נ:. מגמות לה: [מגילה עז: פוטה י. חולין פט.], ה) מגיהה פ"ק דף נ.), ו) [פי' ליזר אחד בשולם כלומר דבר המיכר אחין כמותו. עיין לקמן ה' בענין אמר ג'], ז) שיך לקמן ה' ע"כ, ח) [וע"ע תוס' שבת סב. ד"ה ש"ן ותוס' עירובין לז. ד"ה קשר ומגילה מו: ד"ה תשמישי ותוספות מגמות לה: ד"ה אלו], ט) שיך לעמוד ב'.

הגהות הב"ח

(ה) גמ' דשלה מיניהו הוי הכי: (ב) שם אמר רב אמי אפי' חישב אדם: (ג) רש"י ד"ה אלי דוחקא וכו' בשבאין לשמוע: (ד) ד"ה אשר אזכיר וכו' שמי אל פי מלותי: (ה) ד"ה בשאר בתי מאי ד"ה אלו תפילין שבראש פרש"י [במגהות ל"ה] לפי שיש:

גליון הש"ס

גמ' אין תפלתו של אדם כו'. עי' ע"ז ד ע"ב תוס' ד"ה כיון. וגרסתם אלא עם הצבור רש"י ד"ה ומנין לעשרה וכו' עדה כו'. לקמן ה"פ ע"ב:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, פי' הציר (המגיה ציין שאצלנו זה ט"ס) דוקא בביהכנ"ס שלהם שהיו רחוקין מן הציר ויש לירא מן המזיקין ושמא גם בשלנו בלילה, ורבינו רגיל להמתין אפי' ביום ודוקא כשהיה עומד להתפלל. (רבינו ר"י הזקן). ב. בתוס' רי"ש גורס. כסלא לגיא. ג. בתוס' רי"ש גורס, וכ"ש הבא דמדה טובה מרובה.

לעזי רש"י

פריי"ר. חיכוך שפשוף.

מוסף רש"י

כי כסלא לאוגיא. כלומר כתלמים לגפנים (דברים ו:). **בקרב אלהים ישפוט.** המקום עמהם, שמתפרס עמהם בדבר המשפט (אבות פ"ג מ"ו). **בכל המקום אשר אזכיר את שמי.** כלומר שאתן דעת עליך להזכיר לחם את שמי, אבוא אם אליך, דסייע יחיד, אזכיר את שמי משמע אלמד לאחרים להזכיר את שמי (שם). **ובזרוע עוזו** אלו תפילין. מדכתיב ימינו וכתיב ובזרוע עוזו, אלמא בזרועו סיימו שמאלו ותפילין בשמאל קיימי (נדר ג:). אלו תפילין שבראש. פות הן לכל כי שם ה' נקרא עליך (חולין פט). שכתוב בהם רוב השם ש"ין ודל"ת (מנחות לה: ועי' תוד"ה אלו). **האמרת.** שנמתם, כמו יתאמרו כל פועלי און, יתמהו שדרכו אלמה (חגיגה ג.). **חטיבה אחת.** שנמ אמר, שנמ מיוחד לומר אין כמוך לכך נתרגם אלוה (שם).

רבינו חננאל

אילמלי [נ"]חנה רשות לעין לראות את המזיקין אנ"ן) כל בריה (לב..) יכולה לעמוד מפניהם. פיר' (מסלי) [כיסלי] כיסלי. פיר' .. ב.בב .. דמשחיין. **תניא אבא בנימין [אומר] אין תפילתו של אדם**

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פ"ס מהלכות תפלה הלכה ה (ומגיד עשין יט) טור ושו"ע טו"ח סימן ל סעיף ט:

תורה אור השלם

1. לוא הקשבת למצותי יהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים: ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו לא יכרת ולא ישמד שמו לפני: ישעיה מח יח-יט
3. ופניתי אל תפלת עבדך ואל תחנתו יי אלהי לשמע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום: מלכים א ח כח
4. מקמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט:

תהלים פב א

5. אז נדברו יראי יי איש את רעהו ויקשב יי וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יי ולחשבי שמו:

מלאכי ג טז

6. מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך:

שמות כ כ

7. נשבע יי בימינו בזרוע עוזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו: ישעיה סב ח
8. ויאמר יי מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו:

דברים לג ב

9. יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

תהלים כט יא

10. וראו כל עמי הארץ כי שם יי נקרא עליך ויראו ממך: דברים כח י
11. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך האלהים לפדות לו עם לשום לך שם גדלות ונראות לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים:

דברי הימים א יז כא

12. את יי האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקולו: ויי האמירך היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל מצותיו: דברים כו יז-יח
13. שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

דברים ו ד

14. כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כיי אלהינו בכל קראנו אליו: ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום:

דברים ד ז-ח

15. אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך:

דברים לג כט

16. או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך: דברים ד לד
17. ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדש ליי אלהיך כאשר דבר: דברים כו יט

[נ]שמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפ[לה] מקום רנה שם תהא תפילה, [ומקום רנה הוא בבית הכנסת] שנאמר רננו צדיקים, כ[לומר] בבית יי [ש]ם תהיה תפילה. ומנין שהקב"ה מצוי בכנסת, פירוש ומנין שכבודו של הקב"ה מצוי בכ וכבל.... א"ר אבין בר אדא אמ' ר' יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, ימינו זו תורה שנאמר ממינו אש דת למו, עוזו אלו תפילין. פי' שהב"ה מראה מכבודו לנביאיו וחסידיו באובנתא דליבא כדמות אדם יושב, דכתיב ראיתי את ה' יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל, וכתיב ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל, וכמי שיש לו רגלים דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. וכיון שנרדע לנו כי מתראה לנביאים בענין הזה, נתברר לנו כי ראייה האמורה בראיית הלב, ולא בראיית העין היא, כי לא יתכן להאמר בראיית העין שנראית דמות להב"ה, שנאמר ואל מי תדמיוני ואשוה, אלא ראייה בלב היא, כך יתכן לומר שאיפשר לאדם לראות בראיית הלב דמות כבוד בראש ועליו תפילין. והאומר ראיתי, ראיית הלב היא כדכתיב ולבי ראה הרבה חכמה ודעת. וכך כוונתו, ולא ראיית העין ממש, שהרי בפירוש אמר הכתוב ודבתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה, מלמד שמראה לכל נביא דמיון שיוכל לראות, אבל ראייה ממש חס ושלום שיש מי שעולה על דעתו, וכי ר' יצחק חולק על התורה שנאמר כי לא יראני האדם וחי. וכא ר' יצחק ואמר כי נראה הקב"ה למשה. ועוד הלא כתיב וירא מן אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, הנה מראה הכתוב שראו, ומקרא אחר כתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחורב מתוך האש, קשו קראי אהדדי. נפרקי לא קשיא, האי קרא דכתיב ויראו, ראיית העין. ומצינו לשון הקודש שקורא בענין הזה ראייה, שנאמר וירא יעקב כי יש שבר במצרים, ויעקב לא היה במצרים אלא בארץ כנען. וכהנה רבות. ולמכתי מדע יראי שמים בפחות מזה (היה) די להם להבין ולידע שאין בכל התלמוד דבר מודיע שיש ביושראל נותן דמות לבוראנו ישתבח שמו ויתעלה זכרו. אמנם חלוקי לב רשעי ארץ המינים מחפאים דברים אשר לא כן כדי לגנות עצמם, מי שפרע מאנשי דור המבול יפרע מהם. ומצאנו שהקב"ה ית"ש הראה למשה רבינו בתוך הכבוד שאמר הכתוב וראית את אחורי, כגון מלאך ובראשו תפילין, וראה משה רבינו והבין קשר של תפילין ושי"ן של תפילין, בענין שהראהו כלי המשכן שנא' ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו. וזה יתכן למראית העין ויתכן לראיית הלב. אבל זה שכתוב וראית את אחורי אינה אלא ראיית הלב, ועל אותה הראייה שנאמרה